

URTX

INTERVENCIONS ENTORN DE LA PLAÇA MAJOR
DE TÀRREGA: 4.000 ANYS EN 175 METRES

Xavier Bermúdez López

INTERVENCIONS ENTORN DE LA PLAÇA MAJOR DE TÀRREGA: 4.000 ANYS EN 175 METRES

Abstract

En 2008 se llevó a cabo una intervención arqueológica preventiva en el núcleo antiguo de Tàrrega, a lo largo de una rasa practicada entre la calle de la Cendra, la plaza Major y la calle del Carme. Los resultados obtenidos confirman la existencia de una necrópolis de época medieval en el subsuelo de la plaza Major, así como la presencia de unas estructuras que podrían estar relacionadas con la antigua iglesia románica y gótica de Tàrrega. Otro resultado relevante de la intervención fue la localización de cerámica de la Edad del Bronce, que proporciona una de las referencias más antiguas de ocupación humana en el núcleo de Tàrrega.

On 2008, a preventive archaeological excavation was run in the old town of Tàrrega, along a trench practiced among Cendra Street, Major Square and Carme Street. The outcomes obtained confirm the existence of a medieval necropolis in the basement of the Major Square, and the presence of structures that could be related to the old Romanesque and Gothic church of Tàrrega.

Another important result of the intervention was the location of pottery from the Bronze Age, which provides one of the earliest references of human occupation in the heart of Tàrrega.

Paraules clau

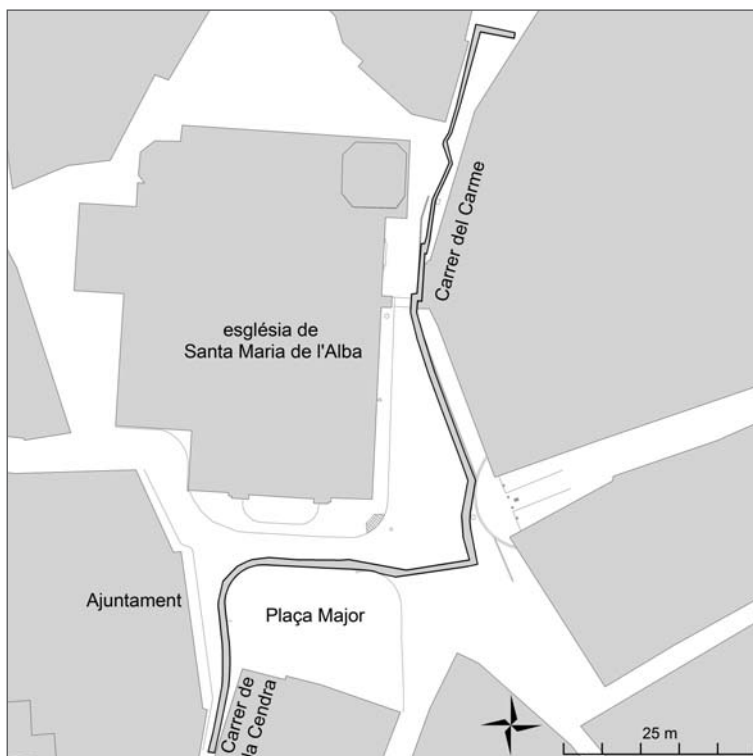
Tàrrega, plaça Major, necrópolis, Santa Maria de l'Alba, edat del bronze.

1. Introducció

Entre els mesos d'abril i juny de 2008 es va dur a terme una intervenció arqueològica en ple nucli antic de la ciutat de Tàrraga. Les obres d'instal·lació d'una xarxa elèctrica d'alta i mitja tensió van posar al descobert restes arqueològiques al seu pas pel carrer de la Cendra, per la qual cosa es va determinar la necessitat de realitzar un control arqueològic.¹ L'àrea intervinguda resultant fou una rasa d'aproximadament 175 m de llargada, excavada al llarg del carrer de la Cendra, la plaça Major i el carrer del Carme (fig. 1). L'amplada de la rasa oscil·lava entre els 60 cm i els 70 cm, mentre que la profunditat assolida fou d'1,30 m. Malgrat les limitacions òbvies d'aquest tipus d'intervencions lineals, els resultats obtinguts foren notables. Sense la intenció de fer una descripció detallada de cadascuna de les estructures localitzades, aquest article pretén contribuir al coneixement de l'evolució del centre històric de Tàrraga.

2. Context historicoarqueològic de la zona

La rasa practicada ressegueix el traçat d'una xarxa viària ja consolidada d'antic i situada a l'interior del recinte de muralles medievals de Tàrraga. Diverses obres públiques havien propiciat la troballa casual de restes arqueològiques a la zona (especialment entorn de l'església de Santa Maria de

l'Alba), si bé mai no s'hi havia fet cap intervenció amb metodologia arqueològica.

A la dècada de 1950, un canvi de la pavimentació de la plaça Major va posar al descobert un seguit de restes humanes. Segons comunicacions de diversos veïns de la zona, les obres van implicar un lleuger rebaixament del nivell del sòl, la qual cosa comportà l'extracció i el trasllat de part de les restes a

Figura 1.
Plànol de situació
de l'àrea de
la intervenció.

¹ Les tasques d'excavació i d'estudi dels materials es van coordinar des del Museu Comarcal de l'Urgell. Es va comptar amb la col·laboració de l'àrea d'Urbanisme de l'Ajuntament de Tàrraga per a la realització de la topografia. Agraïm també les seves aportacions a Oriol Saula, arqueòleg i conservador del Museu Comarcal de l'Urgell.

la fossa comuna del cementiri. A la dècada de 1970, una altra intervenció duta a terme a la plaça dels Àlbers (concretament, al primer tram del carrer de Sant Joan fins al carrer de Capellans, al nord-oest de l'església) va treure de nou a la llum restes humanes.

Aquests antecedents feien preveure que, al llarg del traçat de la rasa, hi hauria dues realitats diferenciades: d'una banda, els carrers de la Cendra i del Carme, que s'han mantingut històricament com a tals; de l'altra, la plaça Major, que hauria estat parcialment ocupada pel cementiri parroquial.

3. Estructures localitzades

Malgrat que a la zona s'hi han fet alguns terraplenaments i rebaixaments, les estructures preexistents van ser arrasades en alçat, però conservades en el nivell dels fonaments, immediatament per sota dels paviments actuals. Aquestes condicions també han propiciat que l'estratigrafia presenti poca complexitat, si bé hi ha determinats punts on les cotes superiors estan força alterades.

3.1. El cup del carrer de la Cendra

La primera estructura localitzada durant l'obertura de la rasa es troba just al davant del número 2 del carrer de la Cendra, coberta a parts iguals per la vorera i la calçada. De planta circular, l'estructura estava feta amb pedra (UE 53) i no hi havia indicis de cap revestiment interior. Les seves dimensions són d'1,38 m de diàmetre interior i de 10 cm de gruix (fig. 2). L'interior de l'estructura estava colmatat de sediment, que no va ser excavat a causa dels condicionants de la intervenció.

En l'àmbit funcional, la ubicació de l'estructura sota la calçada i associada a una casa sembla indicar que es tracta d'un cup. Amb aquestes característiques formals, se'n coneixen altres exemples a Tàrraga, com ara el cup de cal Perelló o el que es va excavar l'any 1996 a la plaça de Sant Antoni (vinculat a cal Botifarres), ambdós utilitzats per a l'emmagatzematge de vi.

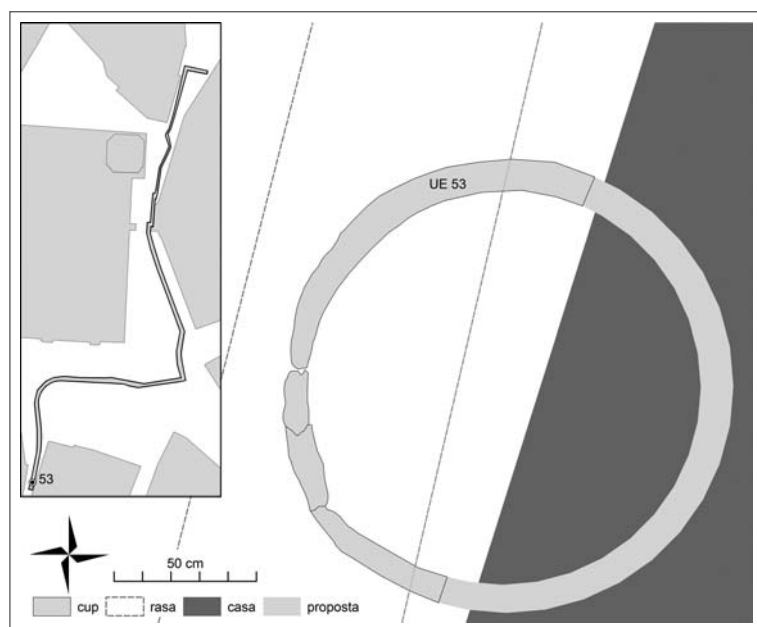
Pel que fa a la cronologia, no es va trobar material associat que permetés datar el cup o el seu rebliment. No obstant això, la seva associació a la finca adjacent fa probable que es tracti d'un element d'època moderna o contemporània.

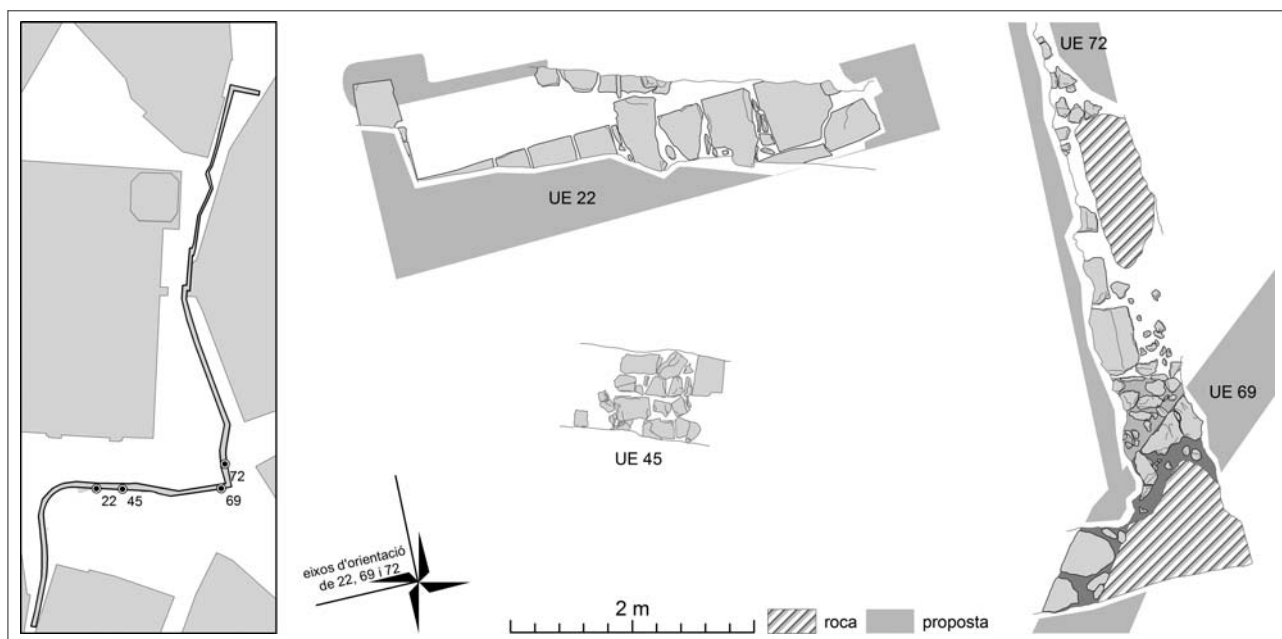
3.2. Estructures relatives a murs

Tots els murs localitzats a la intervenció es troben a la plaça Major. L'estructura de més entitat és la UE 22, localitzada al tram de rasa que discorre en paral·lel (i a uns 9 m de distància, al sud) a la façana principal de l'església. No obstant això, el mur no guarda aquesta relació paral·lela amb la façana de l'església (orientada d'est a oest), sinó que mostra un lleu desviament cap al nord-est (concretament, uns 17°). El mur té un gruix de 75 cm i se'n va documentar un tram de 3,77 m. Formalment, presenta una estructura tripartida, amb les cares externes constituïdes per grans blocs de pedra (desbastats per les superfícies de suport i la cara externa) i amb pedra petita lligada amb fang al centre. També es va poder observar l'existència d'una capa de preparació (UE 40) constituïda per pedres irregulars de mida mitjana. En dos punts del mur, arrenquen murs perpendiculars, que tanquen o bé compartimenten l'espai que queda just al nord. No obstant això, les limitacions de la rasa impedeixen copsar tant la llargada total del mur com la configuració d'aquest àmbit. Cal apuntar, però, que en cap dels dos girs que descriu la rasa abans i després del mur UE 22 no se'n va documentar cap altre tram. Si no es tracta d'un problema de conservació del mur en aquells punts, podem afirmar que la seva llargada seria, com a molt, d'uns 25 m.

L'únic mur que sembla guardar relació amb la UE 22 és la UE 72, uns 21 m a l'est, que discorre en sentit perpendicular. Entre l'un i l'altre, es van poder documentar la UE 45 (possiblement una preparació similar a la ja descrita UE 40) i la UE 69. Aquest darrer mur, UE 69, presenta un aparell molt similar al de la UE 22 i també està orientat del sud-oest al nord-est, tot i que amb un angle diferent. Cal també assenyalar que el mur UE

Figura 2.
Planta del cup excavat
al carrer de la Cendra.

72 s'adossa al mur UE 69, de manera que corrobora la relació existent entre tots els murs localitzats (fig. 3).

3.3. Enterraments

Tal com hem assenyalat abans, la troballa de restes antropològiques al subsòl de la plaça Major ja comptava amb antecedents. A les cotes superiors de la rasa, presentaven un alt grau de fragmentació i de dispersió, tot reflectint l'alteració provocada per diverses obres de pavimentació. No obstant això, es van trobar evidències clares i individualitzables de diversos enterraments (en alguns casos, pels retalls; en d'altres, per l'acumulació de restes òssies). En set casos, a més, els individus estaven en connexió anatòmica, independentment del seu grau de conservació. Els més ben conservats són els individus 34, 36 i 42, que són objecte d'un estudi monogràfic a càrrec d'Eulàlia Subirà i Jordi Ruiz en aquest mateix volum.

Malgrat la parcialitat de les restes, es poden constatar diversos trets:

- Orientació: tots els individus presenten una orientació amb els peus a l'est, amb una lleu desviació (d'uns 17°) cap a nord-est, excepte l'enterrament 34 (fig. 4). Aquest enterrament és l'únic que presenta una orientació exacta cap a l'est. Aquesta disparitat en les orientacions sembla respondre a un factor cronològic: l'angle de desviació és idèntic al del mur UE 22, de manera que aquesta estructura i les que hi anaven relacionades condicionaren l'alineació dels enterraments; l'enterrament

34, doncs, ha de ser anterior a la construcció d'aquests murs

- Tipologia: en la majoria dels casos, es tracta d'enterraments simples en fossa, de forma ovoïdal, per la qual cosa cal suposar que els cossos van ser dipositats amb una simple mortalla, sense caixa. La posició dels cossos (amb els membres encongits sobre el cos) així ho reflecteix. Tan sols en dos casos (els enterraments 34 i 48) els cossos estaven dipositats dins de cistes de lloses.

3.4. Clavegueres

Un altre dels elements constructius que reflecteixen l'evolució històrica del centre de Tàrraga són les clavegueres. Se'n van documentar dues: la UE 74 (amb 40 cm d'amplada i una llargada documentada d'1,78 m), que discorre al llarg del carrer del Carme, i la UE 31 (de 90 cm d'amplada i 1,20 m de llargada documentada), que surt de l'edifici de l'Ajuntament. En tots dos casos, conserven la coberta de lloses *in situ* (fig. 5). Cal fer esment que la claveguera 31 secciona l'enterrament en cista número 34.

3.5. Estructura de planta circular

Atès que el traçat de la rasa (condicionat per les necessitats d'instal·lació d'una xarxa elèctrica) discorria molt lluny de la façana de l'església de Santa Maria de l'Alba, es va considerar oportú realitzar una cala de sonatge a prop del seu angle sud-est (fig. 6). El resultat fou satisfactori, ja que s'hi va localitzar una estructura de planta circular (la UE 60). Es tracta d'un element construït per

Figura 3.
Estructures
localitzades a la
plaça Major.

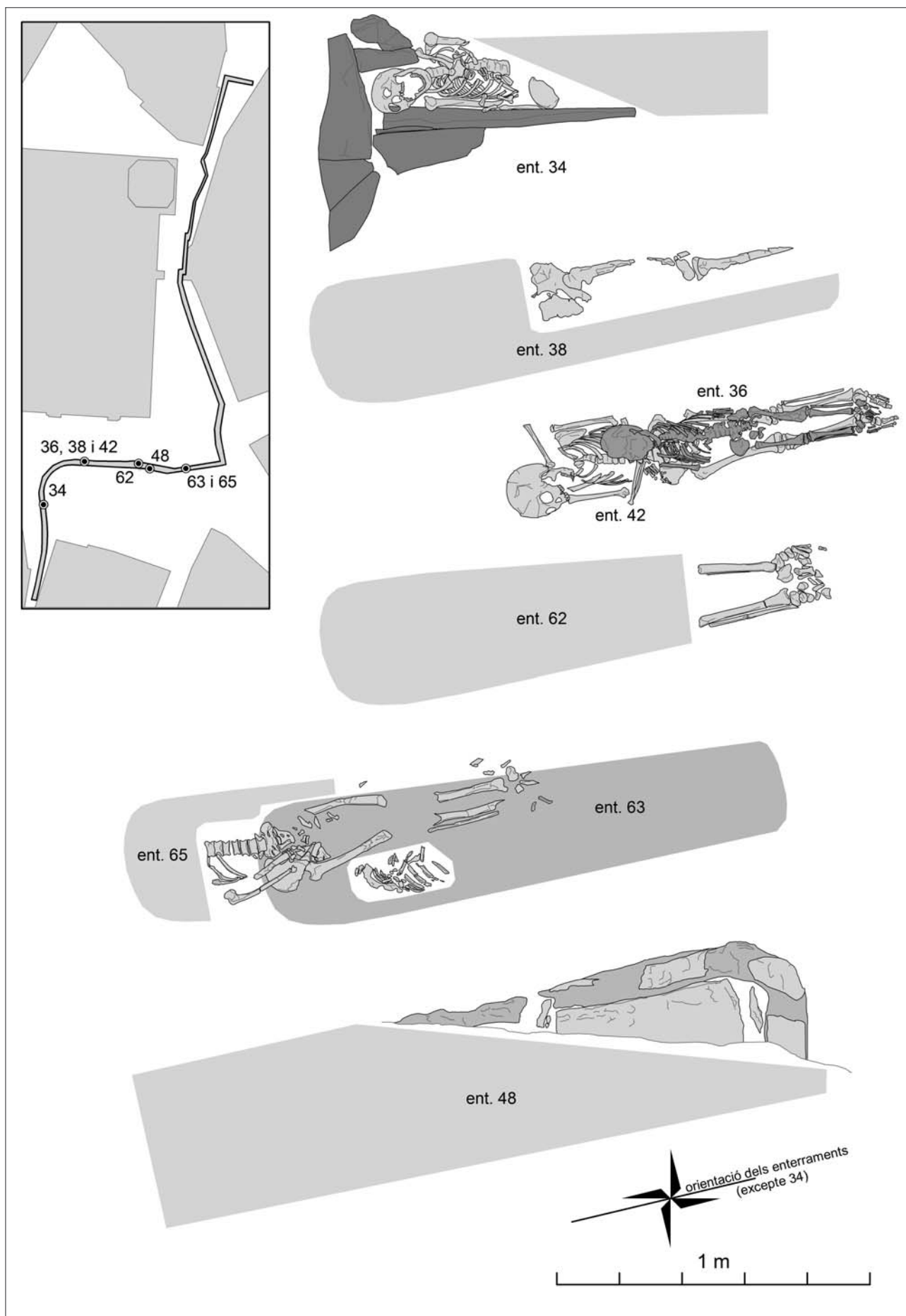
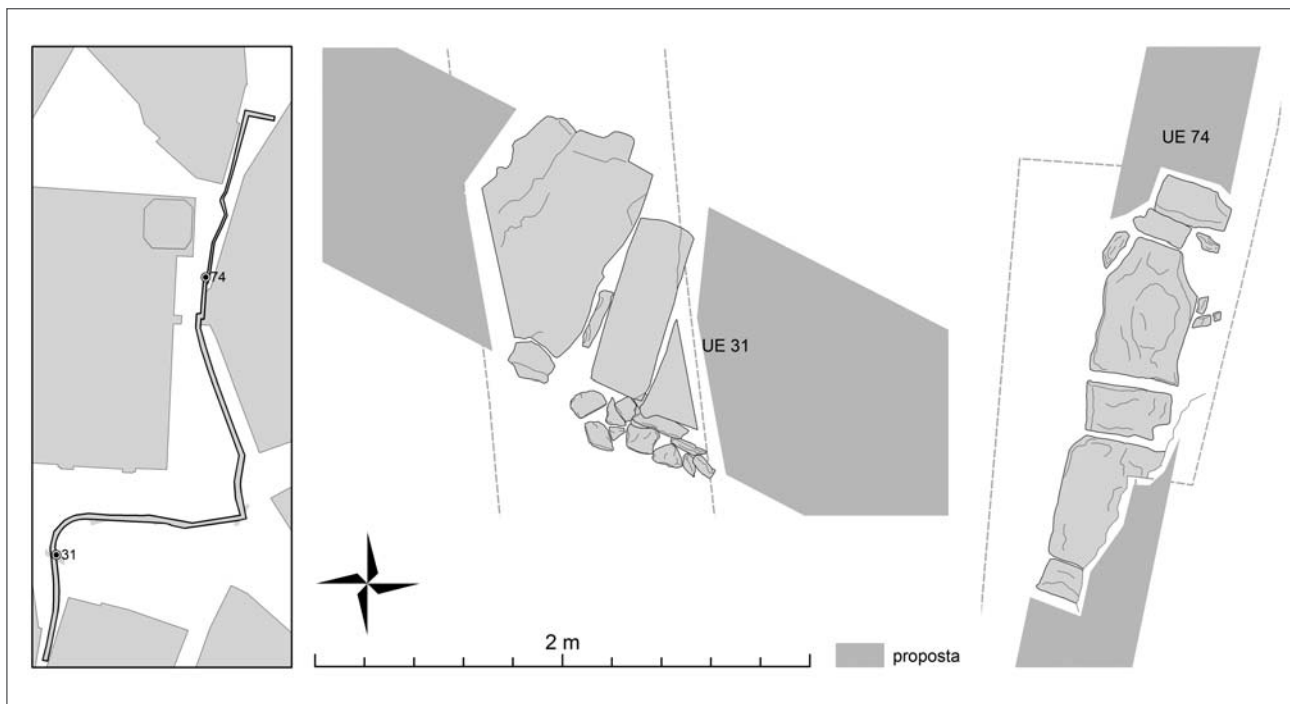

Figura 4. Enterraments localitzats a la plaça Major.

grans blocs lligats amb morter de calç que descriu un límit circular. L'estructura fou tallada (i probablement destruïda) en construir-se la vorera, de manera que no és possible conèixer si es tracta d'un remat semicircular d'un àmbit que s'obriria vers l'oest o bé si es tracta d'una estructura tancada de planta circular. Les reduïdes dimensions de l'estructura (d'uns 2,88 m de diàmetre exterior) fan més plausible la possibilitat que es tracti d'una estructura circular, que podria correspondre a un pou o a un forn.

4. Materials arqueològics

Entre els materials mobles recuperats a l'excavació destaquen, pel fet de ser el conjunt més representatiu, les ceràmiques medievals i modernes. Es tracta essencialment de produccions de taula, com ara ceràmica vidrada blanca amb decoració en blau o en verd i manganès i vidrats marrons o verds. Cal destacar l'absència de ceràmica de reflex metàl·lic. També hi ha representades ceràmiques de cuina i

Figura 5.
Planta i situació de
les clavegueres
localitzades a la plaça
Major i al carrer del
Carme.

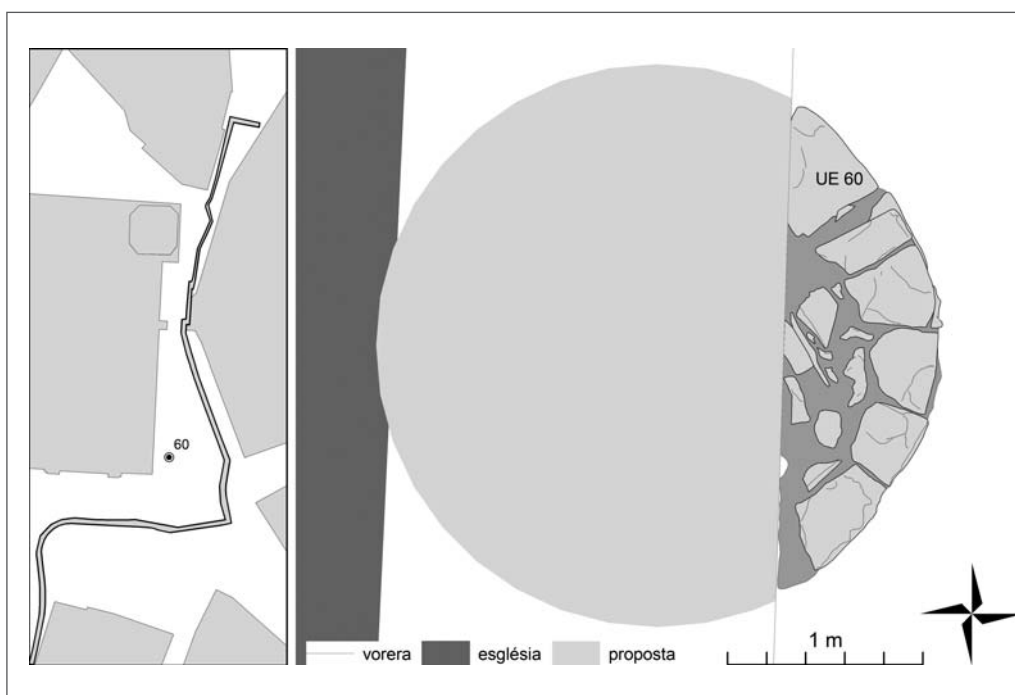
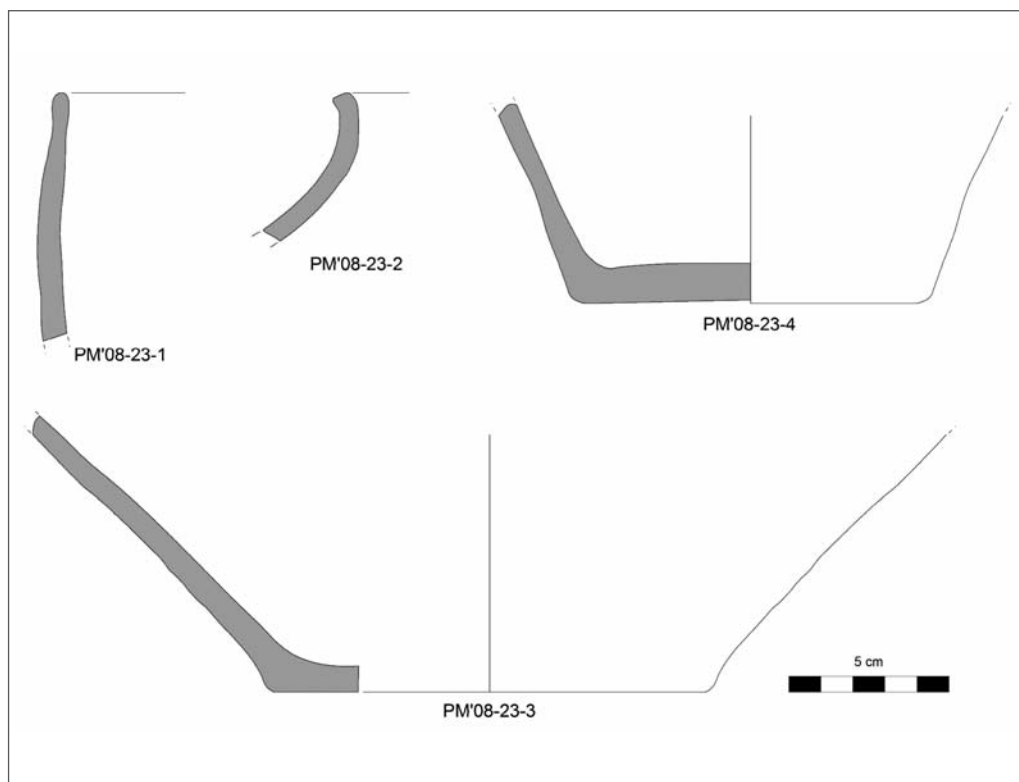

Figura 6.
Planta de l'estructura
de planta circular.

Figura 7.
**Materials de l'edat
del bronze.**

d'emmagatzematge, tant de cocció oxidada com reductora. Aquest ventall de materials ens situaria en un context de baixa edat mitjana i època moderna, sense poder precisar cronològicament a partir d'ells les diferents fases evolutives de l'espai intervingut.

Entre els materials metàl·lics, abunden els ferros (de difícil atribució funcional, atès el seu estat de conservació) i un petit fragment de bronze. També és rellevant la troballa d'una moneda del regnat de Felip IV associada a una claveguera (UE 28), la qual cosa la situa al segle XVII (vegeu-ne l'estudi en detall, a càrrec de Maria Clua, en aquest mateix número).

Punt apart mereix la troballa de diversos fragments de ceràmica a mà de cocció oxidoreductora corresponents a l'edat del bronze inicial, localitzats a la UE 23. Es tracta d'un número mínim de tres individus: dues bases planes que semblen correspondre a urnes de perfil troncocònic o bé globular; una vora exvasada amb llavi bisellat que possiblement correspongui a una d'elles, i una vora recta amb llavi arrodonit, també corresponent a una urna (fig. 7). Aquests materials formaven part d'un estrat (la UE 23) que té continuïtat al llarg de la rasa, tot i que no presenta materials en cap més punt. No es presenten associats a cap estructura.

5. Conclusions

Els resultats de la intervenció van satisfer amb escreix les expectatives inicials. Les troballes realitzades corroboren, puntualitzen o completen les dades sobre l'evolució urbanística de Tàrraga ja conegudes a partir de la documentació escrita.

Si seguim un fil cronològic, el primer punt a destacar és la troballa de materials de l'edat del bronze. Tot i que és possible que es trobessin en disposició secundària, el seu bon estat de conservació (amb un gran nombre de fragments agrupats i molt poc rodats) fa pensar que no provenen d'un punt gaire allunyat. Així, doncs, ens trobaríem davant l'evidència més antiga d'assentament humà dins l'actual nucli de Tàrraga.

Fent un salt endavant, la resta dels elements localitzats ens situa en el context de la ciutat medieval de Tàrraga, dins del seu perímetre de muralles. La plaça Major, que rebia també els noms de plaça de Santa Maria i plaça del Blat (per la proximitat de l'església i per ser el lloc del mercat del blat, respectivament) (Segarra i Malla, 1984, p. 73), va ser empedrada l'any 1452 (Segarra i Malla, 1984, p. 289). En aquell mateix segle XV, la Paeria va adquirir un edifici a la plaça per ubicar-hi el consistori (Segarra i Malla, 1984, p. 67-70), tot accentuant d'aquesta manera la centralitat de l'indret.

Figura 8.
**Imatge de la plaça
 Major al segle XIX,
 segons una
 pintura a l'oli.**
 Propietat de
 la família Robinat.

Sens dubte, però, l'element que focalitzava la zona era l'església. La documentació escrita recull múltiples referències a l'antic temple romanogòtic, sovint centrades en el seu mal estat i en la necessitat d'emprendre obres a la coberta o al campanar. Tot i això, no hi ha estudis que hagin intentat fer una aproximació a quina superfície ocupava l'antiga església i quina orientació tenia, o bé com s'articulava interiorment. En un article de mossèn Sarret al núm. 247 de *Crònica Targarina* (Segarra i Malla, 1987, p. 178), es proposa que l'església tenia la mateixa orientació que l'actual, si bé era més petita: la façana coincidiria amb l'actual, mentre que l'absis arribaria on avui comença el cimbori.

Al marge d'aquesta proposta, resulten interessants les referències constants al cementiri parroquial: que està mancat de porta (Planes i Closa, 1994, p. 127), que hi havia males olors o que l'excavació d'una nova fossa havia deixat al descobert ossos més antics (Planes i Closa, 1994, p. 152). Sens dubte, es tracta d'un cementiri degradat, però encara en ús fins a mitjan segle XIX. El desmantellament dels antics cementiris en pro de les places públiques és un procés que respon, en part, als corrents higienistes del segle XIX i als consecutius processos de desamortització. En el cas de Tàrraga, després de successius ajornaments, no va ser fins a l'any 1841 que es va crear el nou cementiri, a l'antic terme de l'Ofegat (Segarra i

Malla, 2005, p. 148). Però el cementiri parroquial seguia en ple funcionament (és a dir, a tot el voltant de l'església) l'any 1841?

Hi ha un fet anterior que probablement va influir en aquest procés: la caiguda del campanar de l'església el 15 de febrer de 1672, que va ensorrar dues de les naus i tres de les capelles, alhora que va obligar a enderrocar la resta del temple. Els motius de l'ensorrament del campanar rau en el seu deteriorament al llarg dels segles (la documentació recull diverses obres de reparació d'esquerdes), si bé és molt suggeridora la hipòtesi de Miquel Àngel Farré Targa, que apunta com a possible desencadenant el terratrèmol del 21 de juny de 1660, que es va notar a Tàrraga (Farré Targa, 2008, p. 160). Les obres de construcció de l'actual església (que s'iniciaren l'any 1672 i es van concloure el 1742, seguint el projecte de fra Josep de la Concepció) se sumaven, doncs, a les obres iniciades uns anys abans per reformar la Paeria.

Creiem probable, doncs, que en aquest context de reforma dels edificis més representatius es decidís reurbanitzar tot l'entorn de la plaça Major, tot enderrocant algunes edificacions preexistents i eliminant el seu ús funerari. Aquesta realitat sembla que es reflecteix en una pintura de l'època d'un pintor anònim de Manresa, que reproduïx una processó a la plaça Major sense cap rastre del cementiri (fig. 8). Interpretem els murs

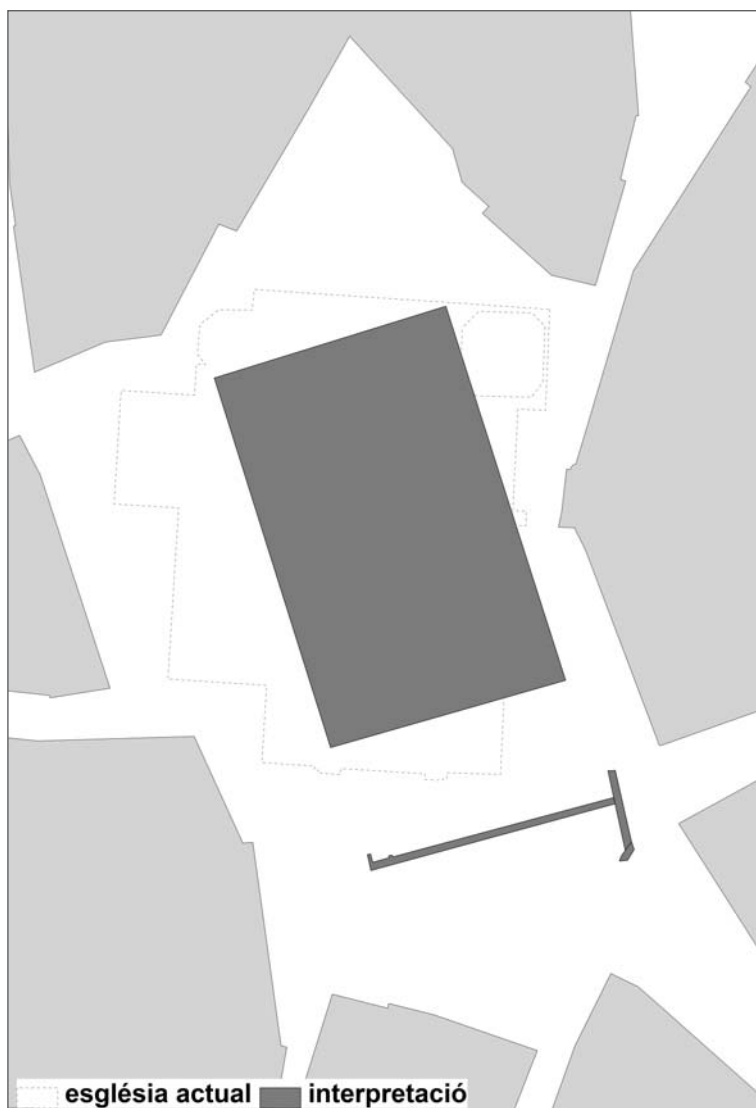

Figura 9.
**Hipòtesi d'articulació
de les estructures
localitzades i de
l'antiga església
romanicogòtica.**

localitzats durant l'excavació com a estructures annexes a l'antiga església, com ara tanques del cementiri o de petites zones del pati. En aquest context es podria encabir també l'estructura de planta circular (fos un pou o un forn) localitzada al carrer del Carme. Per tant, en el moment de la construcció del nou cementiri (l'any 1841), tant les referències documentals (també gràfiques) com les arqueològiques indiquen que el cementiri parroquial es limitaria a la zona de la plaça dels Àlbers, mentre que la plaça Major ja n'estaria alliberada.

Les estructures localitzades a la plaça Major també ens permeten formular una hipòtesi: la lleu desviació de 17° que presenten respecte a l'eix est-oest reproduiria l'orientació de l'antiga església. De fet, si eliminem visualment l'actual església de Santa Maria de l'Alba, tots els carrers que l'envolten estan perfectament en consonància amb les estructures localitzades (fig. 9). En qualsevol cas, la presència d'aquests murs revela que la plaça Major anterior a les reformes del segle XVII tenia pràcticament la meitat d'extensió que l'actual. Cal fer notar que hi ha enterraments tant al nord com al sud del mur UE 22, tot definint un cementiri molt extens en superfície i, probablement, de límits canviants. L'enterrament 34, a tocar de la façana de l'Ajuntament, sembla ser testimoni de les fases més antigues de la necròpolis medieval: és anterior a les reformes del segle XVII (testimoniades per la claveguera 31, que el secciona) i al seguit de murs localitzats, possiblement dels segles XV-XVI.

Entorn de l'any 1760, els carrers del nucli antic es van empedrar, però un segle més tard, entre els anys 1891 i 1894, es va retirar aquesta pavimentació per habilitar-hi voreres, clavegueres i canonades d'aigua potable (Segarra i Malla, 1984, p. 196-197). És especialment interessant l'esment que fa Segarra i Malla de les obres de construcció de les noves clavegueres, durant les quals van trobar un tram de clavegueres més antigues que tenien una amplada suficient perquè hi passés un carretó. Amb aquesta informació, sembla raonable identificar la claveguera documentada al carrer del Carme com a part de les construïdes al segle XIX, i la de davant de l'Ajuntament (associada a ceràmica i a una moneda del segle XVII), com a pertanyent a la xarxa més antiga, sens dubte, en relació amb el programa general de reurbanització de la zona.

La interpretació dels resultats de la intervenció, si bé hauran de ser contrastats mitjançant futures actuacions en extensió, proporciona una seqüència congruent dels canvis experimentats per Tàrrrega al llarg de la baixa edat mitjana i l'època moderna.

6. Bibliografia

FARRÉ TARGA, M. A. (2008). «Fenòmens naturals i religiositat a la Tàrraga dels segles XVI-XIX». *URTX. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 22, p. 151-163.

PLANES I CLOSA, J. M. (1994). *La parròquia i la vida religiosa de Tàrraga, segles XVI-XIX*. Tàrraga: Parròquia de Sta. Maria de l'Alba.

SEGARRA I MALLA, J. M. (1984). *Història de Tàrraga amb els seus costums i tradicions*. Volum I: *Segles XI-XVI*. Tàrraga: Museu Comarcal.

— (1987). *Història de Tàrraga amb els seus costums i tradicions*. Volum II: *Segles XVI-XVIII*. Tàrraga: Museu Comarcal.

— (2005). *Història de Tàrraga amb els seus costums i tradicions*. Volum III: *Segles XVIII-XX*. Tàrraga: Museu Comarcal.